

PROBLEMI U REALIZACIJI DOPUNSKE NASTAVE

Radoje Stopić¹

Rezime: *Dopunska nastava je sredstvo pedagoške intervencije u situacijama u kojima se metodikom redovne nastave ne postižu zadovoljavajući ili očekivani rezultati pojedinca ili grupe učenika. Organizuje se uporedo sa redovnom nastavom za one učenike koji ne usvoje delove nastavnog plana i programa, pa im je potrebna dopunska intervencija radi optimalnog napredovanja u redovnoj nastavi. Ova vrsta nastave, dakle, ima svoju posebnu namenu, i ravnopravna je sa ostalim pedagoškim aktivnostima kojima se realizuje nastavni plan i program. Predviđena je, kao obavezna aktivnost u našem obrazovnom sistemu, školskim zakonodavstvom. Uprkos svim naporima, koji se čine na početku veka u pravcu reforme školskog sistema Srbije, naše se škole suočavaju sa ozbiljnim problemima kada je ova vrsta nastave u pitanju.*

Ključne reči: *dopunska nastava, faze realizacije, problemi u realizaciji*

PROBLEMS IN IMPLEMENTATION OF REMEDIAL CLASSES

Summary: *Remedial classes are a tool of pedagogical intervention in situations in which by the regular methodology, satisfactory or expected results of individuals or groups of students, are not achieved. It is organized along with regular classes for those students who do not adopt parts of curriculum, and they need additional intervention for optimum progress in a regular classroom. This type of teaching, therefore, has its own particular purposes, and is equal with other pedagogical activities. It is an obligatory activity in our educational system, in terms of school legislation. Despite all efforts, which were made at the beginning of the century toward reform of the educational system, our schools are still facing serious problems when it comes to remedial classes.*

Key words: *remedial classes, phases of work, problems in implementation*

1. UVOD

U periodu od 1998. godine do današnjih dana bili smo u prilici da stičemo neposredna iskustva u vezi sa realizacijom dopunske nastave. Obavljajući poslove stručno-pedagoškog i upravnog nadzora nad radom škola uvidali smo da su pojedinačni problemi nastavnika (izostanak realizacije dopunske nastave, formalizovano planiranje i pripremanje za rad, izbor neadekvatnih metoda i oblika rada, izostanak dopunske nastave kod učenika kojima je

¹ stopicradoje@open.telekom.rs

to potrebno, izbegavanje dopunske nastave od strane učenika...), samo pojedinačne manifestacije globalnog problema u vezi sa ovom nastavom, koji je zahvatio većinu naših škola. Sistematskim praćenjem realizacije dopunske nastave u navedenom periodu imali smo priliku da se uverimo da su u nastavnoj praksi prisutni brojni problemi – nemetodička, beskorisna, pretežno štetna postupanja u svim fazama realizacije dopunske nastave.

Imajući u vidu navedeno, smatrali smo da je korisno da ovim radom ukažemo na konkretne probleme, koje smo uočili prisustvujući časovima velikog broja nastavnika. Radi lakšeg praćenja, i kako bismo postigli sistematičnost u izlaganju, probleme ćemo grupisati i opisati po fazama realizacije dopunske nastave, odnosno ukazaćemo na probleme koje smo uočili u fazi formiranja grupe za dopunsku nastavu; fazi prethodnih ispitivanja (utvrđivanje uzroka zaostajanja); fazi planiranja nastave; fazi pripremanja za praktičnu realizaciju časa i fazi realizacije časa.

2. SLABOSTI U ORGANIZACIJI GRUPE ZA DOPUNSKU NASTAVU

Praćenjem i analizom postupanja nastavnika u fazi formiranja grupe za dopunsku nastavu uočili smo da realizatori dopunske nastave u osnovnoj i srednjoj školi (najčešće učitelji) na početku školske godine evidentiraju jedan broj učenika za dopunsku nastavu i sa takvim stanjem dočekaju i kraj školske godine. Ovakav pristup je pogrešan, jer ubrzo postaje opterećujući učenicima, roditeljima i samom nastavniku, a rad se, pored ostalog, negativno odražava na socijalni status učenika u odeljenju. Pored navedenog uočili smo da pojedini nastavnici organizuju rad grupa po polugodištima, i to tako što u prvom polugodištu realizuju dopunsku nastavu sa jednom, a tokom drugog polugodišta sa drugom grupom učenika. Ovakvo postupanje samo je za nijansu prihvatljivije u odnosu na prethodnu situaciju. Navodimo još neke probleme koje smo u praksi uočili:

- formiranje grupe za dopunsku nastavu po sistemu „samo za sada“. Nastavnik se na kraju časa zagleda u odeljenje i kaže: „Šesti čas imamo dopunsku nastavu. Neka na tom času ostanu ... ostali mogu da idu“.

Navedeno postupanje najčešće dovodi do sledećih problema:

1. čas će biti prezasićen improvizacijom, jer nije planiran. S obzirom na to da je u pitanju improvizovana, a ne planirana grupa, ne mogu biti realizovani važni prethodni zadaci koje podrazumeva individualizovana nastava;
 2. učenici nisu planirali da će imati šest časova, pa ni njihovi roditelji. Ostanak na času dopunske nastave za njih će predstavljati iznenađene. Po pravilu - neprijatno;
 3. evidencija je, u ovom slučaju, nesinhronizovana sa realizacijom, jer su u odgovarajućim tabelama evidentirani neki drugi učenici i sadržaji;
- nekad su na čas dopunske nastave uključeni svi učenici iz odeljenja (naročito je to karakteristično za odeljenja sa malim brojem učenika, pa i kombinovana odeljenja). Obrnuto od navedene situacije je kada nastavnici formiraju premale grupe (jedan do dva učenika). Pogrešne su obe varijante, jer su najbolji uslovi za rad u grupama koje su sastavljene od tri do šest učenika, jer navedeni broj omogućava nastavniku da sa svima ostvari nekoliko individualnih kontakata u toku jednog časa, ali će i lakše pripremiti individualizirani radni materijal. Što je broj učenika u grupi veći, okolnosti za rad su nepovoljnije

- u većini srednjih škola nema planiranog formiranja grupe. Odredi se vreme i mesto rada, a učenici imaju na raspolaganju slobodan izbor hoće li času prisustvovati ili ne. Na predviđenom mestu za evidentiranje časa se obično upisuje: *Čas po redu: 12. nije održan, niko nije došao;*
- i na kraju ovog pregleda navodimo situaciju koja je veoma često uočavana u našim školama: u grupe za dopunsku nastavu nastavnici uključuju učenike koji pokazuju najslabije rezultate u radu, odnosno imaju jedinice.

3. FAZA UTVRĐIVANJA UZROKA ZAOSTAJANJA UČENIKA

Malo je onih škola u kojima se sprovodi ova faza realizacije dopunske nastave. Uobičajeno postupanje u našim školama je da se uopšte ne realizuju prethodna ispitivanja, odnosno da se ne sprovodi procedura utvrđivanja i eliminacije uzroka zaostajanja učenika. Jednostavno, nastavnici učenike uključuju u dopunsku nastavu i sprovode je. Navedeno postupanje predstavlja profesionalnu i moralnu grešku, jer je opstruktivni faktor i dalje prisutan i učenik mora da se bori i sa delovanjem tog faktora i sa nagomilanim gradivom. U istoj situaciji su i oni nastavnici i stručni saradnici koji ne ustanove prave razloge zaostajanja, već se povedu za nečim drugim u čemu nije pravi uzrok neuspeha. To se dešava zbog površnog rada, zbog pogrešne informacije, pogrešne dijagnoze... Sličan je učinak, ali manjeg intenziteta štetnosti u situaciji kada učenik zaostaje u savlađivanju nastavnih sadržaja iz dva ili više razloga. Nastavnik ili stručni saradnik, kada ustanovi jedan od razloga, prihvati da je rešio ovu fazu u realizaciji dopunske nastave, i prelazi na sledeću.

Pored navedenog, postoji još uočenih problema u ovoj fazi:

- neprihvatljivo je postupanje lica zaposlenih u školi kada o saznanjima, koja se tiču privatnog života učenika i njegovog porodičnog okruženja, obavestavaju druge osobe, koje su van profesionalnog kruga osoba, i u neslužbene, dnevne svrhe. Tada su vrata saradnje sa roditeljima zatvorena zauvek ili na duži vremenski period;
- u fazi prethodnih ispitivanja izostaje profesionalna saradnja između odeljenjskog starešine, stručnih saradnika, državnih organa koji se bave socijalnim i zdravstvenim pitanjima i drugih. Kad nastupi problem, veliki broj škola vrlo brzo izgubi roditelje učenika kao saradnike, i to zbog nestručnog rada ili netaktičnog ponašanja pojedinaca. Tada se, kao reakcija na opisano ponašanje, kod roditelja formiraju nepoverenje, odbojan stav i otpor komunikaciji i saradnji, pa na red dolaze prijave prosvetnim inspektorima i savetnicima pa stvar prelazi na polje administrativnih mera. Problem koji učenik ima postaje mu teži ukoliko lica koja rade u školi nemaju jedinstvenu koordiniranu akciju, već deluju solistički, asinhrono. Ponekad su u međusobnoj svađi, i nastojanju da ostvare određeni lični profit;
- minimalan i kratkotrajan uspeh se postiže u situaciji kada se utvrde uzroci zaostajanja učenika, ali se ne deluje u pravcu njihove eliminacije, već se samo organizuje dopunska nastava, da se popune praznine u znanju, a osnovni razlog neuspeha i dalje opstaje;

Na kraju ovog pregleda iznosimo saznanje da pojedini roditelji, nastavnici, i drugi učesnici

u obrazovno-vaspitnom procesu preteruju u roditeljskoj, odnosno profesionalnoj brizi, pa u svemu i svačemu vide problem. U aktuelnom prosvetnom vremenu uočavamo da se na razne vidove zlostavljanja ukazuje na svakom koraku, i tamo gde ih suštinski nema. Sa takvim roditeljima treba ostavariti stručni rad i obučiti ih da prepoznaju realan problem.

4. SLABOSTI U FAZI PLANIRANJA RADA

Nekvalitetno planiranje je osnov i za slab kvalitet pripreme i naravno za samu realizaciju časova dopunske nastave. Najčešće uočena pojava je da nastavnici ne planiraju dopunsku nastavu, odnosno da se za sadržaje rada odlučuju na samom času, odnosno improvizuju. Planiranje rada dopunske nastave za ceo mesec unapred, ili za svih 36 časova, odnosno za celu nastavnu godinu, takođe je prisutno u našim školama. U pitanju je administriranje i formalizovano planiranje, od koga nema suštinske koristi. Pored navedenog, uočeno je još nekoliko nemetodičkih postupanja škola u fazi planiranja:

- planiranje premalo časova. Ovakav plan neće rezultirati željenim uspehom, jer nije određeno dovoljno sadržaja koje učenici moraju da savladaju. Moglo bi se zaključiti da je u ovoj situaciji nastavnik precenio sposobnosti učenika koje je u grupu za dopunsku nastavu uključio;
- u planiranju se dešava da budu odabrani pogrešni sadržaji čijom realizacijom neće biti popunjena praznina u znanju učenika. Ovo se dešava ukoliko nastavnik nije precizno ustanovio koja znanja učeniku nedostaju;
- ponekad nastavnici sačine plan rada iz formalnih, zakonskih razloga. U radu ga se ne pridržavaju već realizuju neke druge sadržaje, obično odabrane na samom času.

5. PRIPREMA ZA PRAKTIČNU REALIZACIJU ČASA

Postoje nastavnici koji se ne pripremaju za čas dopunske nastave. Nastava koju oni realizuju je slabog kvaliteta jer se na času uglavnom improvizuje. Bez kvalitetne pripreme dopunski rad gubi smisao, jer nije ispunjen osnovni zahtev - individualizacija nastave. Nastavnik mora pripremom da predvidi zadatke koji su usmereni prema pojedincima. U vezi sa pripremanjem nastavnika za čas dopunske nastave, ukazujemo na još nekoliko problema:

- predviđanje frontalnog rada i klasične organizacije časa, iste kao bilo kog drugog, što je pogrešno, jer čas dopunske nastave zahteva poseban skup metodičkih akcija;
- pisane pripreme su često nerazrađene i sadrže uopštene formulacije i fraze koje se mogu primeniti za bilo koji čas. Na primer: *u uvodnom delu časa realizovaću intelektualnu pripremu učenika za rad u glavnom delu časa*, ili *završni deo časa - analiza rada i povratna informacija*. Dešava se, dakle, da nisu konkretizovani zadaci;
- u pripremanju često nedostaju svi potrebni didaktičko-metodički elementi, među njima i neki veoma važni. Potrebno je precizirati sve elemente, a obavezno vremensku artikulaciju časa;
- formalizam u pripremanju se ogleda i u činjenici da se pojedini nastavnici pisane pripreme, koju su sami sačinili, ne pridržavaju;

- u upotrebi su i neaktuelizovane pripreme koje su sačinjene pre više godina, koje zbog izmenjenih okolnosti nisu više svrsishodne. Na tržištu se mogu kupiti kompleti priprema za pojedine razrede ili pojedine nastavne predmete. Očigledno je da tržište ide u susret prisutnom formalizmu i zadovoljava njegove potrebe.

6. REALIZACIJA ČASA DOPUNSKE NASTAVE

Većina problema koji se pojavljuju u fazi realizacije časa su posledica nekvalitetno sprovedenih faza koje joj prethode. Pogrešno planiranje rada, pripremanje za čas, neadekvatan izbor oblika, metoda, nastavnih sredstava, pogrešna vremenska artikulacija, nepravilna motivacija učenika... sve navedeno se nepovoljno odražava na kvalitet nastavnog časa. Pogrešno je kada se čas dopunske nastave organizuje kao produžetak redovne nastave, i to vreme se koristi kao dodatno vreme za vežbanje istih sadržaja, na istim primerima i na isti metodički način. Postoji čitav niz nemetodičkih postupaka u fazi realizacije časa. Ukazujemo samo na nekoliko osnovnih i najčešćih problema:

- u praksi se nastavnici opredeljuju za frontalni rad, isti za sve, a to je suprotno od osnovne zamisli organizacije dopunske nastave koja mora biti individualizovana;
- pribegava se diktiranju zadataka. Tako se nepotrebno gubi vreme na tehničke aktivnosti, i to najveći deo vremena. Učenici u razrednoj nastavi (posebno prvi i drugi razred) sporo pišu, imaju puno nedoumica (*...treba li novi red... hoćemo li da odmaknemo ili ne ...učiteljice, šta ste rekli... koji broj... ja sam pogrešio... je li i kod tebe isto...* i tako u nedogled). Umesto diktiranja zadataka, potrebno je pripremiti nastavne listove i samo ih podeliti učenicima. Kad oni počnu sa samostalnim radom, možemo individualno pristupiti bilo kome od njih, prema planu;
- i u situaciji kad se rad sprovodi sa malom grupom, dešava se da veći deo časa pojedini učenici ostanu neaktivni zbog loše organizacije;
- nastavna sredstva nisu uopšte, ili su u nedovoljnoj meri planirana i upotrebljena na časovima dopunske nastave. Upotrebljavaju se situaciono nepodobna nastavna sredstva;
- rad je često jednoličan, monoton, nedinamičan, sa jednom istom aktivnošću koja se ponavlja ceo čas (čitanje obrađenog štiva, rešavanje zadataka...);
- poznato je da ima i ovakvih situacija: učenici prepisuju zadatke iz zbirke u svesku ceo čas.

7. ZAKLJUČAK

Na kraju ovog rada napominjemo da na formalnom, administrativnom nivou, dopunsku nastavu u našim školama realizuju nastavnici svaki dan. Suštinski, taj rad proizvodi malo koristi, malo štete, a najčešće ne ostvaruje nikakav uticaj. Mišljenja smo da su razlozi za to uglavnom ljudski, intelektualni, profesionalni, etički, i to: slaba obuka nastavnika na višim školama i fakultetima, nedostatak stručne literature i seminara, odnosno profesionalne podrške i, kao posledica navedenih faktora, pogrešni metodički postupci koji izazivaju odbojan stav učenika, roditelja, pa i samih nastavnika prema dopunskoj nastavi. Značajnu ulogu imaju i nerad i profesionalna indiferentnost. Ukazujući na probleme u nastavnoj

praksi dopunske nastave, imali smo na umu i veliki broj nastavnika koji dopunsku nastavu realizuju savesno i stručno ne štedeći trud i rad.

8. LITERATURA

- [1] Vilotijević, M.: Didaktika, organizacija nastave. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd (1999)
- [2] Marić, Darka i sar.: Vrste nastave, Zavod za osnovno obrazovanje i obrazovanje nastavnika SR Srbije, Beograd (1973)
- [3] Pedagoški leksikon, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd (1996)
- [4] Irena Mišurac Zorica, Metodika nastave matematike 1, dopunska nastava, [Filozofski fakultet u Splitu](#), www.ffst.hr, preuzeto 03.03.2012. godine